

українцями, а моя мама була дуже гарною і дуже працюючою. Батько її полюбив, вони одружилися і ці родичі нас не визнавали. Мама розповідала, що коли зібрали всіх євреїв і погнали в Бабин Яр, у діда, батькового тата, був кінь і підвода. Вони склали все майно на підводі, – їм сказали, що відправлять в інше місто і там вони будуть добре жити. Мама каже, що бігла за підводою і просила: "Залиште хоч щось, у мене ж діти!.. Вас вб'ють". Звідки мама це знала, не можу сказати. Але, нічого не дали...". Про своїх християнських сусідів та ж жінка згадує: "Різні сусіди були. Євреї в домі були, напроти був двоповерховий будиночок – жили зубні техніки. Багато було євреїв, яких ця жінка, що так хотіла з нами розправитися, їх здала – і їх забрали... Степаненко Льонка зловтішався, кричав, він ще так гаркавив: "Ну со зиди, як вам зиди, не повбивали вас?!" [7].

Особливо проблемними виявилися спроби обговорити питання, пов'язані з сексуальною сферою. Розуміючи, що ми здебільшого опитуємо людей, які на той час були дітьми чи підлітками, і які події війни не рідко бачили очима старших членів своїх сімей, вони, все ж, не змогли відмовитись від спроби з'ясувати наскільки сильним був змішувачий вплив, який чинила війна на сексуальну поведінку людей. У багатьох інформантів, вихованих в традиційному дусі, викликали обурення. Однак інші давали доволі відверті відповіді. Нерідко трапляються і розповіді про контакти з окупантами. "Були такі, що гуляли. Прийшли німці – вони з німцями. Пішли німці, прийшли червоноармійці, ті ж самі жінки, – з червоноармійцями. Повернулися чоловіки – вони зробили вигляд, що то навпаки брехня. Ну, який повірив, а який лишив сім'ю і пішов. Було таке, але щоб заміж хоч один німець повіз з собою – ні. А використовував поки можна було використати" [9].

Взагалі, образ німця, образ ворога постає в зібраних нами матеріалах досить непростим. З одного боку інформанти, які в повоєнні роки не могли не засвоїти образ німця, як жорстокого ворога, в своїх інтерв'ю часто висловлюються досить суперечливо. Німці загалом нелюди і вбивці, однак конкретні німці, з якими доводилось спілкуватись, виявлялися такими ж людьми, як і інформанти. "Добре ставилися. Німці показували фотографії, розповідаючи, що вдома у них є матері, жінки, діти. Дивлячись на нас, дітей, та жінок вони сумували, вихваляючись своїми сім'ями... І ні народ, ні солдати ні в чому нікого не звинувачували, навіть співчували. Бо ніхто не винен, що держави між собою не домовилися" [8]. "А один німець, такий здоровий, красивий, та до Валі (маленька донька інформанта) зайшов... Гостинців їй дає, а мені дав такі дві миски і показує, що в мене

двоє дітей. Такий, очевидно, хороший чоловік" [17]. Для багатьох учасників проекту така несподівана картина війни виявилась відкриттям.

Результати проекту демонструють непересічну цінність усної історії як навчальної методології, яка дозволяє зрозуміти сутність дослідницької роботи. Знайомство студентів з усними джерелами і, насамперед, особиста участь в записі усноісторичного інтерв'ю дає їм розуміння багатогранності і невичерпної різноманітності людського досвіду. Читаючи інтерв'ю людей, які пережили війну в Україні, студенти могли бачити наскільки відмінними і унікальними могли бути траєкторії долі окремих людей, котрі опинилися в подібних обставинах. Наскільки різноманітним міг бути спектр оцінок, реакцій на виклики, які приносила війна.

1. Інтерв'ю з Грушевською Вірою, 1934 р. н., записано 15.12.2010 р., (мова інтерв'ю – російська), інтерв'юер Ватуліна В. – Архів Центру усної історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Архів ЦУІ), Колекція 1. "Україна в роки Другої світової війни: повсякденний досвід виживання" (К.1), Одиниця зберігання 29. 2. Інтерв'ю з Гурським Феодосієм, 1926 р. н., записано 04.12.2011 р., інтерв'юер Кагальна М. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 161. 3. Інтерв'ю з Івановим Володимиром, 1927 р. н., записано 17.12.2011 р., інтерв'юер – Мусієнко О. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 117. 4. Інтерв'ю з Іриною Іванівною, записано 20.12.2011 р., (мова інтерв'ю – російська), інтерв'юер – Перга Ю. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 205. 5. Інтерв'ю з Зіневичем Терентієм, 1929 р. н., записано 27.11.2011 р., інтерв'юер – Ніколайчук О. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 153. 6. Інтерв'ю з Кацубою Ніною, 1938 р. н., записано 09.02.2012 р., (мова інтерв'ю – російська), інтерв'юер – Жирій О. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 220. 7. Інтерв'ю з Клейтер Валентиною, 1938 р. н., записано 17.12.2011 р., (мова інтерв'ю – російська), інтерв'юер – Ковбасюк С. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 119. 8. Інтерв'ю з Коршун Галиною, 1937 р. н., записано 12.01.2012 р., інтерв'юер – Грабар Д. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 217. 9. Інтерв'ю з Кравченко Євгенією, 1933 р. н., записано 24.12.2011 р., інтерв'юер – Шевчук С. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 120. 10. Інтерв'ю з Магоровським Антіном, 1922 р. н., записано 27.11.2011 р., інтерв'юер – Пришляк Л. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 122. 11. Інтерв'ю з Миколаєнком Дмитром, 1938 р. н., записано 25.02.2012 р., інтерв'юер – Іванов Я. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 218. 12. Інтерв'ю з Морозом Сергієм, 1938 р. н., записано 11.12.2010 р., інтерв'юер – Тищенко Ю. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 25. 13. Інтерв'ю з Стоцькою Катериною, 1929 р. н., записано 04.01.2012 р., (мова інтерв'ю – російська), інтерв'юер – Мочалов Є. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 160. 14. Інтерв'ю з Солов'яною Людмилою, 1930 р. н., записано 10.12.2011 р., інтерв'юер – Колеснікова А. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 169. 15. Інтерв'ю з Ус Марією, 1929 р. н., записано 04.12.2011 р., інтерв'юер – Гвоздков С. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 127. 1. Інтерв'ю з Шакало Катериною, 1925 р. н., записано 04.12.2011 р., інтерв'юер – Тужик Ж. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 81. 17. Інтерв'ю з Шокало Дарією, 1923 р. н., записано 11.12.2011 р., інтерв'юер – Даниленко Р. – Архів ЦУІ, К. 1, Од. зб. 148. 18. Пастушенко Т. Будні нацистської окупації України у спогадах колишніх оstarбайтерів // Сторінки воєнної історії України: 36 наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К.2007. – Вип.11. – С. 166-175. 19. Alessandro Portelli, The Battle of Valle Ginlia. Oral History and the Art of Dialogue, Madison: The University of Wisconsin Press, 1997. 20. Vilton Janis, Oral history in universities: From Margins to Mainstream // The Oxford handbook of oral history / Edited by Donald A. Ritchie, New York: Oxford University Press, 2011, P. 473 – 476.

Надійшла до редколегії 13.03.12

К. Будз, асп. Нац. ун-у "Києво-Могилянська академія"

ЗНАЧЕННЯ УСНОЇ ІСТОРІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПІДПІЛЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ (1946-1989 рр.)

У статті розглядається значення методу усної історії для вивчення історії підпільної УГКЦ у Радянському Союзі. Завдяки інтерв'ю з підпільними греко-католиками можливо перенести акцент дослідження з державно-церковного в антропологічний вимір. На прикладі інтерв'ю з Архієв Інституту історії Церкви у Львові автор вказує як на конкретні переваги, так і на обмеження джерел усної історії.

The article deals with the role of the oral history method for studying the history of the catacomb UGCC in the Soviet Union. By using the interviews with the clandestine Greek Catholics the research can be re-focused from the Church-State dimension to the anthropological one. On examples of the interviews from the Archive of the Church History in Lviv the author demonstrates both strengths and weaknesses of the oral history sources.

Початки усної історії у сучасному її розумінні традиційно пов'язують з ініціативою Алана Невінса у Колумбійському університеті зі збору інформації про американо-американського президента Гровера Клівленда [21]. Якщо

колумбійський проект 1940-х рр. концентрувався навколо еліт, то у 1960-1970-х рр. об'єктом усної історії стали звичайні люди [21]. Британський соціальний історик Пол Томпсон подає таке визначення усної історії: "Усна іс-

торія – це історія, побудована навколо людей. Вона наповнює життя історію як таку і розширює її масштаб. Вона дозволяє знайти героїв не лише серед вождів, а й серед невідомої більшості народу" [19, с.34].

Зважаючи на масову пропаганду серед населення та численні фальсифікації дійсності у Радянському Союзі, усна історія має величезне значення для вивчення радянської історії. Зокрема, усноїсторичні джерела є незамінними при вивченні "офіційно неіснуючих" спільнот, приміром, Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ).

У 1946 р. радянська влада ліквідувала УГКЦ на так званому Львівському "соборі" під гаслом її "возз'єднання" з Російською Православною Церквою (РПЦ). Після арештів єпископату УГКЦ та проведення "собору" греко-католицьке духовенство розділилося на дві категорії – "возз'єднаних", тобто тих, хто перейшов у лоно РПЦ, і "невозз'єднаних" – тих отців, які відмовились "підписати православ'я" і після повернення із заслання у 1950-х рр. творили підпільну Церкву. Оскільки служіння представників першої категорії відбувалося у рамках офіційної Церкви, їх діяльність задокументована незрівнянно краще, ніж підпільні дії "упірних уніатів".

Мета статті полягає у з'ясуванні ролі джерел усної історії для вивчення історії підпільної Церкви. Основними завданнями є: 1) з'ясувати потенціал джерел усної історії для розвитку історіографії УГКЦ; 2) проаналізувати переваги джерел усної історії у порівнянні з архівними джерелами для вивчення історії підпілля; 3) вказати на обмеження та "пастки" джерел усної історії на прикладі інтерв'ю з Архіву Інституту історії Церкви у м. Львові (АІЦ).

Усна історія у дослідженнях про підпільну УГКЦ: новий метод чи нова парадигма?

Аби зрозуміти значення джерел усної історії для вивчення греко-католицького підпілля у СРСР, варто коротко проаналізувати історіографічні тенденції у дослідженні даної тематики. Численні фальсифікації і табування неупередженого дослідження теми у радянський час визначили на початку 1990-х рр. сферу наукових зацікавлень багатьох дослідників. Наукові розробки канадського політолога Богдана Боцюрківа визначили на довгі роки парадигму історіописання про УГКЦ в Україні, а саме – акцент на релігійній політиці і державно-церковних взаєминах [1]. Прикладами продовження такого "курсу" можна вважати монографію Володимира Пащенко "Греко-католики в Україні" [15] та розділ із монографії Віктора Войналовича [2]. У цих роботах процес ліквідації та період неофіційного існування Церкви описані на базі архівних джерел, тобто транслюється бачення радянських функціонерів. Радянських уповноважених у справах релігійних культів (а пізніше – релігій) цікавили лише деякі аспекти діяльності "упірних уніатів", а з огляду на високий рівень конспірації у середовищі підпільної Церкви їх знання про підпілля були доволі обмеженими.

Варто відзначити, що автор монографії "Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989 рр.)" Ярослав Стоцький залучив до джерельної бази свого дослідження і 35 інтерв'ю з АІЦ [18]. Однак історик використовує усні джерела лише для укладення вибіркової "Біограми духовенства підпільної УГКЦ, котре служило на Тернопільщині у 1946-1989 роках". Попри цінність усної історії для збору фактичних даних, її безумовною перевагою порівняно з документальними джерелами є можливість дослідити уявлення, реакції й думки учасників подій.

Історики все більше звертаються до методу усної історії при дослідженні антропологічного виміру історії підпільної Церкви. У цьому контексті варто відзначити наукові ініціативи львівських дослідниць Світлани Гуркі-

ної та Наталії Дмитришин. В одній зі своїх статей С. Гуркіна представила проект усної історії "Образ сили духу": жива історія підпільного життя Української Греко-Католицької Церкви, 1946-1989" Інституту історії Церкви та проаналізувала його значення для дослідження мотивації переходу чи непереходу греко-католицького духовенства у православ'я у 1945-1946 рр. [4]. У статті "Дві долі: греко-католицьке духовенство і радянська влада" С.Гуркіна на основі біографічних інтерв'ю двох священників продемонструвала два шляхи взаємодії греко-католицького духовенства з владою – "возз'єднання" та "невозз'єднання" [3]. Базуючись на біографічних інтерв'ю та архівних документах, Н. Дмитришин запропонувала типологію пристосування та опору підпільного греко-католицького духовенства у чотирьох вікових групах (1900, 1920, 1940 і 1960 років народження) [5].

На наш погляд, ширше залучення джерел усної історії для вивчення греко-католицького підпілля у 1946-1989 рр. допоможе відійти від панівного державно-церковного дискурсу у дослідженнях про УГКЦ та звернути увагу не так на репресивні заходи держави щодо духовенства та вірних, як на реакції, оцінки та механізми захисту своєї релігійної та національної ідентичності самих членів підпільної Церкви.

Радянські документи та джерела усної історії: доповнення чи протистояння?

Як зазначив Пол Томпсон, найсильніша колективна пам'ять притаманна дискримінованим групам-ізгоям [19, с.39-40]. Саме усні свідчення представників маргінальної у радянському суспільстві групи допоможуть дослідити релігійне життя підпільних греко-католиків зсередини.

Загалом в Архіві Інституту історії Церкви Українського Католицького університету у м. Львові зберігається близько 2 тисяч інтерв'ю з підпільним духовенством, чернецтвом і мирянами. Оскільки 99 % цих інтерв'ю біографічні [4, с.100], це дає змогу простежити увесь життєвий шлях респондентів і виявити особистісні чинники, що впливали на формування їх ідентичності. Як зазначає Оксана Кісь, "біографія постає як соціальний конструкт, у межах якого має значення не так точність та правдивість змальованих подій, як ті смисли і значення, що оповідач їм приписує" [14, с.15]. Значний вплив на спогади респондентів мають їх освіта, соціальне походження, належність до певного чернечого згромадження. Неоднаковою є і здатність артикулювати свій досвід, при цьому рівень рефлексії пов'язаний з рівнем освіти і залученістю до підпілля. Загалом інтерв'ю з підпільними єпископами і священниками більш інформативні, ніж спогади мирян.

Важливе значення інтерв'ю з підпільними греко-католиками з АІЦ полягає і в можливості верифікувати чи доповнити відомості, що містяться у документах радянського походження. Так, в одному з документів за 1945 р. зі збірника "Ліквідація УГКЦ" наведені слова з виступу священника Нуда на соборчику Ходорівського деканату: "Ми, українці, й раніше належали Київській державі, а оскільки тепер ми знову належимо до Києва, єдиної сім'ї російського й українського народів, і тому ми повинні порвати з Ватиканом і приєднатися до православної церкви..." (пер. з рос. – К.Б.) [16, с.405]. На перший погляд, документ спецслужб із грифом "цілком таємно" можна було б беззастережно розглядати як джерело для вивчення, приміром, москвофільських орієнтацій галицького духовенства першої половини ХХ століття і їх впливу на "возз'єднання". Однак зі спогадів о. Богдана Нуда випливає, що на "соборчику" після виступу о. Гавриїла Костельника "ніхто не обзивався, ніхто нічого не говорив", але вочевидь у звіті треба було написати про дискусію. А тому авторство "своїх" слів

о. Нуд приписує отцю-декану Тарнавському: "Я того не говорив, бо ніхто нічого не говорив, але він [Тарнавський – К.Б.] мусив написати, видно, а не мав кого, бо він зі мною найкраще жив і думав, що я його обороною" [7, с.12]. Наведений уривок суттєво знижує придатність документів органів радянської держбезпеки для вивчення мотивів "возз'єднання".

У деяких випадках за допомогою інтерв'ю можна конкретизувати відомості, що містяться у документах радянських органів, наприклад, про викладача Львівського політехнічного інституту Л.Я. Панкевича та його дружину Д.Г. Панкевич – дочку "уніатського священика" [17, с.417]. Після того, як Л. Панкевич так і не виступив публічно проти уніатства, він звільнився з радіотехнічного факультету "за власним бажанням", а інститут "жив заходів" для недопущення захисту ним дисертації [15, с.275]. За логікою джерела можна було б припустити, що неприємності у подружжя виникли через спорідненість з "уніатським священиком". Натомість пані Дарія була донькою "підписаного" отця Богдана Нуда, а тому цей факт не ускладнював, а полегшував її становище, так що дехто на зборах навіть захищав її: "Він у церкві працює легальний, ніякий не є уніат" [7, с.42]. Неприємності були викликані підготовкою арешту підпільного єпископа Василя Величковського, з яким була знайома мати пана Любомира, та й саме подружжя відвідувало підпільні богослужіння [7, с.41].

Часом усноісторичні свідчення слугують чи не єдиним джерелом, зокрема для аналізу проблем ідентичності, методів конспірації, дослідження тогочасних підпільних релігійних практик тощо. Завдяки цим інтерв'ю можна порівняти реальні масштаби підпілля з тим, що було відомо про нього органам держбезпеки, оцінити стосунки "катакомбників" з представниками держорганів чи інших Церков в антропологічному ключі, а не мовою статистики, зрозуміти ту атмосферу підозри і недовіри, що була притаманна членам підпілля.

Обмеження та пастки джерел усної історії (на прикладах інтерв'ю з АІЦ)

Насамперед варто зазначити, що інтерв'ю з АІЦ проводилися за стандартним питальником з метою висвітлення якнайбільшої кількості сюжетів, а набір запитань ґрунтувався на певному уявленні про виживання Церкви в умовах панування комуністичного режиму. Більшість інтерв'юерів були добре обізнані з "катакомбним" періодом, а тому мали власні думки і гіпотези з цього приводу, що суттєво вплинуло на формулювання запитань.

Про залежність індивідуальної пам'яті від колективної писав ще у першій половині ХХ століття "батько" студій пам'яті, французький соціолог Моріс Хальбвакс: "Колективні спогади накладаються на спогади індивідуальні, забезпечуючи нам набагато зручніший і надійніший контроль над останніми" [20]. Великий масив історіографії, присвяченої ліквідації УГКЦ, що з'явився після 1991 р., не міг не вплинути на особливості "пригадування" подій. Наприклад, деякі респонденти можуть невідомо видавати уривки з історичних праць про переслідувану Церкву за свої власні спогади [4, с.103].

Як і будь-які інші джерела усної історії, інтерв'ю з АІЦ не позбавлені вад, серед яких – суб'єктивність сприйняття, табування певних тем внаслідок тривалої конспірації чи з етичних міркувань, перекопання фактів чи забування, намагання виправдати/таврувати і надзвичайно виражена телеологічність – висвітлення досвіду з перспективи сучасного стану.

Навряд чи виправдано використовувати джерела усної історії для відтворення подієвої історії. Наприклад, через хронологічну "розмитість" спогадів респондентів зазнають поразки намагання вичленувати конкретні

періоди підпільної історії УГКЦ. Утім, часом за допомогою інтерв'юерів респондентам вдається віднести конкретну подію до певного хронологічного відтинку – наприклад, "за Хрущова" [7, с.25, 27].

Поруч з хронологією доволі ненадійними є згадки про прізвища конкретних персоналій, назви вулиць чи творів. Тут прикладом може слугувати написана Ярославом Галаном (під псевдонімом – В. Росович) стаття "З хрестом чи ножем", після виходу якої у квітні 1945 р. почалися масові арешти греко-католицького духовенства та єпископату. У спогадах о. Миколи Пристая брошура називається "Чи з мечем, чи з хрестом", а під впливом інтерв'юера назва трансформується у "З хрестом і з мечем" [8, с.20], що вочевидь нав'язно впливом популярного твору Генрика Сенкевича "Вогнем і мечем".

В умовах конспірації священики не вели метрик, а тому їм загалом важко сказати точну кількість здійснених обрядів хрещення, вінчання чи похорону. Наведений нижче уривок є прикладом тиску інтерв'юера на респондента, внаслідок якого інтерв'юований, якому насправді "годі сказати" якусь точну цифру, відштовхується від запропонованого інтерв'юером "мінімуму" і намагається підтвердити висловлені у запитаннях гіпотези:

С.С.: А так приблизно можете назвати число? 10 дітей за рік хрестили, 20, чи 30, чи більше?

о.Я.: До 30, до 40, такво, більше. [...]

С.С.: То десь всього одинаково було, так? Чи хрещень було більше?

о.Я.: Так якби хрещень більше було, так [13, с.25].

Часом респонденти не вірять у спроможність представників молодшого покоління зрозуміти їхню ситуацію [22]. Приміром, о. Чучман зазначає: "То було все тайне. Хто не пережив того в часі, то він не зрозуміє ніколи. То важкі часи були" [12, с.16]. Також підпільні греко-католики іноді можуть намагатися "затерти" ті спогади, які не вкладаються у дискурс "невозз'єднання". Наприклад, оповідачі неохоче згадують про монахів, які перейшли під юрисдикцію РПЦ, однак причинно можуть бути й етичні міркування. У цьому контексті показовою є відповідь о. Гедеона Сироїда:

Я. С.: Отче, а Ви знаєте когось із тих ієромонахів чи священиків, які були на "соборі"?

о. Г.: Лишім, то лишім [9, с.7].

Джерела усної історії несуть значний емоційний заряд, а тому з метою більш виваженого аналізу варто вдаватися до "перехресного допиту" свідчень різних людей. Яскравим прикладом суб'єктивності спогадів і намагання виправдати себе й таврувати іншого слугують взаємні оцінки стосунків колишніх товаришів по навчанню у гімназії та семінарії – "невозз'єднаного" священика Степана Цибрана та "возз'єднаного" отця Богдана Нуда. Кожен з них, впевнений у правоті своєї позиції, скаржиться на неприхильне ставлення з боку іншого та замовчує факти, які могли б вказати на вину самих респондентів.

Наведемо уривок зі спогадів о. Цибрана про розмову з о. Нудом:

Раз я його стрів у станції та й кажу до нього:

– Богдане, та що ж ніколи не навідаєшся до мене?

– А я своїй тіні боюся.

– Щось дивно, що боїшся тіні своєї. Не боявся гріха, не боявся пекла, а тіні своєї боїшся. Та чого? Підписав православ'я, та й свobodно урядовав. Дуже неприхильно віднісся до мене... [11, с.23-24].

Натомість донька о. Нуда згадує, що о. Цибран написав і розповсюдив "образливий листа", де назвав о. Нуда "комуністом", позаяк той працює в офіційній церкві [7, с.4]. Пані Дарія Панкевич трактує вчинок о. Цибрана як негідний, натомість реакцію свого батька розцінює як

виправдальну: "Тато тоді так казав: "Він хворий, йому щось... Він з тої сторони... Та він не є злий, але він щось хворий у тому випадку" [7, с.4]. Цікаво, що сам о. Нуд не пам'ятав про листа, але це можна пов'язати з поважним віком респондента (97 років).

Важливим моментом у багатьох інтерв'ю є підкреслення ролі УГКЦ у здобутті Україною незалежності у 1991 році. На думку о. Дудкевича, саме "вихід Церкви з катакомб започаткував відродження в Україні" [6, с.8]. О. Микола Сімкайло порівнює часи переслідувань Церкви із сорокалітнім ходінням Мойсея по пустелі: "Так, як Мойсей по пустині нарід вів до обіцяної землі, так само і наш нарід, вели до обіцяної землі, але нашими бійцями. [...] Але, все ж таки, на вівтар нації, на вівтар нашої Церкви, покладені тисячі долів священників, монахів, монахинь, наших вірних людей, які гідно, достойно служили нашій Українській Греко-Католицькій Церкві і далі залишаються їй вірно служити" [10, с.18]. Таким чином, досвід підпілля розглядається з перспективи сучасного стану, коли Церква легалізована, а Україна незалежна.

Отже, інтерв'ю з підпільними греко-католиками дозволяють не лише краще описати уже традиційні державно-церковні сюжети, а й суттєво розширити тематику і, відповідно, методологічну базу досліджень.

Усноісторичні свідчення дають змогу верифікувати чи спростувати документи радянської влади, а також слугують чи не єдиним джерелом для вивчення повсякдення, методів конспірації та ціннісних установок підпільних греко-католиків.

Через високу суб'єктивність та емоційний заряд джерел усної історії, їхню фактографічну ненадійність, вплив панівного дискурсу на пригадування та самоцензурування респондентів дослідникам варто порівнювати ці джерела з іншими інтерв'ю та документами.

1. Боцюрків Б. Українська Греко-католицька Церква і Радянська держава (1939-1950). – Львів, 2005. 2. Войналович В. Партійно-державна

політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. – К., 2005. 3. Гуркіна С. Дві долі: греко-католицьке духовенство і радянська влада // Схід/Захід. Історико-культурологічний збірник. – Харків, 2008. Випуск 11-12. – С. 265-282. 4. Гуркіна С. "Образ сили духу": греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоналізації релігійних переконань та ідентичності. // Україна модерна. – Київ-Львів, 2007. – Ч. 11. – С. 99-110. 5. Дмитришин Н. Між опором і пристосуванням: Греко-католицьке підпілля в системі радянського тоталітаризму // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2007. – Число 5. – С. 256-281. 6. Інтерв'ю з о. Віталієм Дудкевичем від 06.02.1999, м. Львів. Інтерв'юер: Купчик Л. // Архів Інституту історії Церкви (м.Львів) (далі – АІЦ), П-1-1-946, 2 ред. 7. Інтерв'ю з о. Богданом Нудом від 26.12.2007, м. Львів. Інтерв'юер: Коломисць І. // АІЦ, П-1-1-333, 1 ред. 8. Інтерв'ю з о. Миколою Пристаєм від 19. 11. 1992 р., Львів-Рудно. Інтерв'юер: Б. Гудзяк // АІЦ, П-1-1-339.6, 1 ред. 9. Інтерв'ю з о. Гедеоном Сироїдом від 21. 06. 1994., Львівська обл., Золочівський район, с.Поморяни. Інтерв'юер: Стоцький Я. // АІЦ, П-1-1-394, 2 ред. 10. Інтерв'ю з о. Миколою Сімкайлом від 26.08.2000, с. Підпечери. Інтерв'юер: Кузик А. // АІЦ, П-1-1-1160, 1 ред. 11. Інтерв'ю з о. Степаном Цибраном від 26.03.1993 р., Львівська обл., м. Ходорів. Інтерв'юер: Гудзяк Б. // АІЦ, П-1-1-338, 1 ред. 12. Інтерв'ю з о. Володимиром Чучманом від 23.08.2000, м. Львів. Інтерв'юер: Лободинська М. // АІЦ, П-1-1-1161, 2 ред. 13. Інтерв'ю з о. Юрієм-Іваном Янтухом від 27.09.1993, Львівська обл., м. Жовква, монастир. Інтерв'юер: Смолюк С. // АІЦ, П-1-1-247, 2 ред. 14. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. // Україна модерна. Ч.11. – Київ-Львів, 2007. – С. 7-21. 15. Пашенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів). – Полтава, 2002. 16. Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки. За ред. В. Сергійчука. Т. II. – К., 2006. 17. Сергійчук В. Нескорена церква: подвигництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. – К.: Дніпро, 2001. 18. Стоцький Я. Греко-католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989 рр.). – Тернопіль, 2003. 19. Томпсон П. Голос прошлого. Устная история. – Москва, 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opentextnn.ru/history/familisarchives/tompson/?id=1798>, відвідано 21.04.2010. 20. Хальбвас М. Коллективная и историческая память [Електронний ресурс] // Неприкосновенный запас. – 2005, №2-3(40-41). – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/r46-pr.html> 21. Shopes L. What is Oral History? (from the Making Sense of Evidence series on History Matters: The U.S. Survey on the Web, located at <http://historymatters.gmu.edu>

Надійшла до редколегії 13.03.12

М. Дідківська, студентка

УСНІ МЕМОРАТИ ЧЕХІВ СЕЛА МАЛИНІВКА НА ЖИТОМИРЩИНІ

У статті зроблено спробу аналізу усних наративів – меморатів, зафіксованих від чехів села Малинівка Малинського району. фольклорні тексти демонструють залишки світоглядних уявлень та традицій чеського народу, а також несуть інформацію про культурні взаємовпливи, характерні чехам та українцям.

In this article there has been made an effort to analyze the oral memorates – narratives fixed as those made by Czechs from the village Malynivka in Malyn region. Folk text show the remains of their world outlook and of the tradition of the Czech people. They also carry out the into about cultural mutual in fluences specific to Czechs and Ukrainians.

Малинівка село мальовничого Полісся, якому в 2011 році виповнилося 140 років. Спогади старожилів є безцінним скарбом, який передається усною традицією. Мета і завдання нашої роботи розглянути як минуле шести поколінь чехів зберігається в усній пам'яті односельців (в формі переказів, оповідок, бувальщин), де тісно перепліталися долі перших поселенців: німців, а згодом чехів і українців; охарактеризувати історичні перекази, спомини чеської громади села Малинівки Малинського району Житомирської області як важливу складову народної культури.

Зазначимо, що переказ як жанр історичної прози української словесності продовжує побутувати, в той час як інші жанри фольклору занепадають чи втрачають свою актуальність та популярність. Маловивчені групи переказів мають історико-пізнавальне значення і ще чекають свого дослідження. Вивченню явищ живої традиції присвячується дедалі більше розвідок. Ще І. Франко збираючи фольклорно-етнографічні матеріали [12, с.259] наголошував на ролі оповідачів, виділяючи категорію тих, що вміють поєднати інформативність

з естетичною функцією оповіді. Осмислення талановитими оповідачами баченого і пережитого, вирізнення із життєвого потоку найхарактерніших подій і фактів переводять усні оповідання-спогади у розряд явищ суспільної свідомості й ідеології, що більш чи менш повно відбивають життя, світогляд, психологію колективу, ширше – народу... [13, с.240].

В довоєнні роки культуру та побут чехів краю досліджували етнографи Євген Рихлік [7] та Володимир Кравченко [8], які співпрацювали з Антоном Гомолачем, завідувачем чотирирічної чеської школи в колонії Малинівка Малинського району [14]. Наприкінці 1960-х років проводили експедиційні дослідження серед чехів Житомирщини київські етнографи, зокрема Всеволод Наумко [10; 11], й фольклористичну практику львівські філологи-славісти на чолі з Володимиром Моторним.

Для чехів села Малинівка характерна двомовність: використання в родинному спілкуванні рідної чеської мови, а також широке вживання місцевої говірки української мови. До Другої світової навчання у школі провадилось чеською мовою, але в повосенні роки було пере-